

SVJEDOČENJE IZNUTRA¹
TESTIMONY OF AN INSIDER²

Sažetak

*Tekst je prikaz knjige **Hiljadu i druga noć: balkanski ambasador na Istoku** Zlatka Dizdarevića (Sarajevo, Rabic, 2012).*

Summary

*This text is a review of a book **Thousand and Two Nights: a Balkanic Ambassador in the East**, by Zlatko Dizdarević, Rabic, Sarajevo 2012.*

Knjiga Zlatka Dizdarevića *Hiljadu i druga noć: balkanski ambasador na Istoku* (Sarajevo, Rabic, 2012) spoj je niza priča sa Bliskog istoka bilježenih u kolumnama riječkog *Novog lista* između 2008. i 2012. godine, točnije za vrijeme dok je Zlatko Dizdarević bio ambasador Bosne i Hercegovine u Jordanu, Siriji, Iraku i Libanu. Knjigu sačinjavaju 92 priče, Predgovor glavnog urednika *Novog lista* Branka Mijića, Uvodno slovo autora, Pogovor Tomislava Jakića, savjetnika za vanjsku politiku bivšeg predsjednika Republike Hrvatske, i Bilješka o piscu.

Među stanovnicima Bliskog istoka, piše Zlatko Dizdarević, danas je više temeljnih razlika nego među raznim drugim zajednicama što naseljavaju u svijetu jedan prostor, fizički, povijesni i duhovni. Duga je priča o tome ko su sve ljudi koji žive na potezu od stare Mezopotamije, preko Bagdada, Damaska, Jeruzalema, do Kaira i dalje Makareša. Kada su došli tamo gdje su došli, koje su ih imperije i u kakvim povijesnim okolnostima dovodile i „rasipale“ unaokolo, koje su gene sa sobom

¹ Tekst je prikaz knjige knjige Zlatka Dizdarevića *Hiljadu i druga noć: balkanski ambasador na Istoku* (Sarajevo, Rabic, 2012)

² Text is a review of a book *Thousand and Two Nights: a Balkanic Ambassador in the East*, by Zlatko Dizdarević, Rabic, Sarajevo 2012

donijeli i kojim jezicima govore, kakve religijske korijene vuku i koliko su puta prihvatili i napuštali ovu ili onu vjeru? Ko je tu na koga utjecao, dijelio i spajao? Jezik im se i danas zove isto – arapski, a na raznim krajevima Istoka se bezmalo na ulici ne razumiju.

Priče ispisane u razdoblju između 2008. i 2012. godine mogu se čitati kronološkim redom, a mogu i prema bitnim obilježjima. Važno je navesti da se najbolja štiva za istinsko razumijevanje Bliskog istoka sada traže u knjigama novinara poput Roberta Fiska, Jonathana Randala, Thomasa Friedmana i mnogih drugih nekada sjajnih dopisnika iz Bejruta, Kaira, Jeruzalema. Sa naših prostora, između ostalih, tu su knjiga o arapskom svijetu „Nemoguće“ Mirka Aksentijevića i „dinosaur“ među novinarima Miše Milenkovića „Arapci između juče i sutra“, jedna od njegovih osam ili devet knjiga o ovim prostorima. Zbog ogromnog neznanja onih koji vjeruju da znaju sve o Arabiji i zbog toga što novinarstvo današnjih generacija zapravo ne poznaje ništa drugo do tužnih ogoljenih fakata izvan svakog konteksta, bez objašnjenja, stava, priče i povijesti, pravi je imetak čitati i razumijevati priče Zlatka Dizdarevića. U ovoj knjizi nema onoga čega u našim današnjicama ima u izobilju: stereotipa, lakoće pojednostavljivanja i brutalnog uproštavanja i banaliziranja, potpunog odsustva interesa za drugog mimo grabežljive ideje o zaradi, projiciranja cijelog svijeta kroz sitne lokalne percepcije. Neka temeljna životna učenja kažu: bolje gram iskustva nego tovar teorija! U punom smislu ove pouke viđenje autora je dojmljivo. Zbog boljeg uvida u bit piščevog kazivanja izdvojit ću određene pojmove prema kojim se, između ostalog, *Hiljadu i druga noć* može čitati.

Knjiga je priča o zaboravljenom smislu ljudskosti i izmicanju čovjeka na rub pustinje da bi shvatio na što smo to tamo u konačnici, nakon svih povijesnih pobjeda, reducirani; što nam je mjera stvari i ko nam je mjera vrijednosti. Tek sa strane čovjek u potpunosti spozna do koje smo mjere u povijesno munjevitom roku uspjeli da svi skupa kao društvo, realnost i mentalitet prebacimo sa kolosijeka sa kojeg smo decenijama promatrali cijeli svijet, učili o njemu, uvažavali ga koliko i on nas, na kolosijek potpuno jednosmjernan, ignorantski, samodovoljan, bezmalo bez potrebe za ikakvom alternativom i obrazovanjem, proglašavajući to politikom. Obrazovanje je spoznaja o raznim i različitim mogućnostima i realnostima pa konačno i interesi, grupni i pojedinačni, znače držanje otvorenih vrata i prozora, a ne barikadiranje u jednoj sobici blizu podruma, sa osmatračnicom u jednom pravcu. Svijet na ovim

istočnim, za nas najčešće „nedovoljno emancipiranim prostorima“ (blago kazano) planetu prihvata i sa desna i sa lijeva, i odozdo i odozgo, i sa mora i sa kopna, iz podzemlja i nadzemlja. Hvala dolaru, ali u drugi džep stavi i euro i rublju i pesos i funtu. Ne piju prečesto vino, ali ga ima u prodavnicama. Istok im je svetinja, ali su bankovni računi u Londonu, po Sredozemlju i preko Atlantika. Ne vole Izraelce, ali će i njihovog doktora konzultirati kada im je dijete bolesno. Pripadnici su islama u velikoj većini, ali je ovo mjesto gdje je kršten Isus Krist na njihovoj mitskoj rijeci sveto mjesto, a nacionalni je interes čuvati ga i promovirati. Bliski istok, kaže Dizdarević, košmar je za vozače sa strane. Filozofija na drumu je „borba za opstanak“. Prednost ima ko je brži, onaj ko je za samo deset centimetara ispred drugog, svjetla su stvar onoga što vozi, ko vidi – vidi, šta se to tiče drugog. Ako lošije vidim, stalno vozim dugim svjetlima. Ispravnost vozila je lični problem. Semafori su ikebana, kružni tok je zakon i tu vlada pravilo brzine i uglavljanja. Niko nikog ne psuje, niko nije ljut na drugoga, to je usvojena realnost i o tome se ne razmišlja niti razgovara. Sve je igra, nadmudrivanje, veselje. Čini se da zato neprekidno trube do iznemoglosti, ne zbog nervoze. Osmijeh im je barometar života. Nervozna je potpuno iracionalna kategorija i nju poznaju samo oni koji sa nebom i zemljom nemaju nikakve veze. Ona pripada nekom sasvim drugom svijetu koji je za njih pomalo blesav. Knjiga je priča o nama, a ne o njima o kojima ne želimo da znamo ništa. Niko ne pita u prve tri rečenice koje si religije, nacije ili političke partije, čiji si i odakle si. Dobrota nije čudo, uljudnost nije rijetkost, a poštovanje nije plod administrativne prisile. Oni ne mrze i ne vole institucionalno, kolektivno i naučeno zbog sebe i vlastitih izmanipuliranosti. Oni pogotovo ne izjednačavaju boga sa ovozemaljskim samobogovima niti religiju sa strankama ili vladama. Na Bliskom istoku mudrost je čekati, gledati ispod oka i vagati ono što je na sonu, živo, opipljivo. Skepsa uz blagi osmijeh je način življenja. Knjiga je priča o ljudima koji vjeruju starom zapisu prema kojem je Božiji poslanik Muhammed nekad davno kazao jednom arabijskom prvaku iz plemena Havazin, kad ga je ovaj poslije bitke na Hunejnu pitao šta je vjera: vjera je razum. Knjiga je priča da o tome kako je „Hiljadu i jedna noć“ prispjela u Europu tokom 17. i 18. stoljeća. Francuskog putnika Jeana Antoina Gallanda (1646–1715) – u svojstvu sekretara francuskog ambasadora, koji je prve dvije sveske od 12 ukupno objavio 1704. nakon putovanja po Bliskom istoku – fascinirale su priče koje su se pričale na svakom koraku. Bio je to svijet, kako je kasnije pisao, koji je živio na krilima mašte, vjerovao u nemoguće, igrao se dodajući i oduzimajući tim pričama, koji nije poznao granice u

miješanju mitova sa Dalekog istoka i snova iz beskrajnih pustinja rođenih uz vatru, kraj karavana zaustavljenih da prenoće. Knjiga je priča o tome da su na prostorima Bliskog istoka nada i otkrivanje zaboravljenog optimizma beskrajno značajni. Ljudi ovdje manje vjeruju vlastitim očima, a više snovima u boji. Knjiga je priča o Orijentu, prostoru duše, a ne pragme.

Knjiga je priča Jordancima, beskrajno ponosnom narodu. Strancu se ponekad čini da je taj ponos osnovni gard u ovoj zemlji. Ponos je mjera svega. Kada im nešto baš dobro ide, ti se ljudi kreću lebdeći iznad zemlje, uz pogon blaženih osmijeha i pluća punih do pucanja. Kada im ne ide ili kada nešto rade krivo, nemojte im to nipošto kazati. Tada je sasvim izvjesna ljutnja do optužbi za urotu protiv njih kao takvih, generalno. Ovaj je mentalitet plod apsolutne čistote i jednostavnosti beduinskog života čijim se korijenima Jordanci još uvijek napajaju. Knjiga je i priča o ovdašnjim „majstorima“ i adaptaciji stana, o libeli koja zorno pokazuje grešku, spomena radi radili su odoka. Knjiga je priča o Hašemitskoj Kraljevini Jordanu, parlamentarnoj i ustavnoj monarhiji, zemlji bez „opipljivih“ prirodnih blaga. Preživljavanje, pleme, čast, kategorije su koje su određivale, a često u presudnoj mjeri i danas određuju društvenu i političku realnost. Novi vladari Jordana, bivši kralj i njegov sin, sadašnji kralj Abdullah II, shvatili su da blago ovdje mogu biti prvenstveno ljudi i njihovo ubrzano pretrčavanje u novi svijet, obrazovanjem i po cijenu preskakanja „evolucije“ pa i uz bolno napuštanje konzervativne tradicije. Prirodni otpor tom projektu bili su i dugo će još biti vijekovima uspostavljena i zakovana mjerila vrijednosti tesana pod beduinskim šatorima starosjedilaca. Uvođenje u takvu povijesnu realnost obaveznog obrazovanja, komunikacijskih tehnologija, interneta u škole, otvaranje ogromne priče o ljudskim pravima, posebno pravima žena, djece i manjina, bavljenje nasiljem u porodici ili pravom žena na razvod, demistifikacija duge i krvave storijske o ubojstvima „iz časti“, direktno je guranje ruku u vatru prastarih društvenih mjerila. Mudrost vladanja ovdje zato je kako na dramatičan način brzo i hrabro otvoriti sve te procese, a ne poniziti tradiciju i čast neba i pustinje. Tu smo, na mjestu sa kojeg se i storijska o „lijepoj i šarmantnoj Kraljici“ iz svijeta glamura seli na sasvim drugi teren. Sav taj sjaj žene zapravo je u funkciji jedne velike i žilave, nerijetko opasne i mučne borbe za novi Jordan. Zemlju bog nije obdario u gotovom blagu, već čovjekom pustinje koji danas mora postati drugačiji ako hoće stvarati vrijednosti neophodne za izazove novog doba. To nije lako, a Rania, kraljica Jordana, prihvatila se baš tog posla. Knjiga je i

priča o djeci beduina koja su krenula masovno u škole i na univerzitete i danas su tamo većina. Knjiga je priča o atmosferi amanske radnjice „Motabat Shababa“, o sreći domaćina što mu u mjesecu ramazanu dolaze ljudi iz svih krajeva Jordana samo da kupe njihove džusove, sokove od sirovog voća raznih vrsta. Knjiga je priča o ramazanu, kako u Jordanu kažu, o dobro kasnim noćnim satima, cesti prepunoj automobila, ljudima koji sjede kraj puta, koji su prostrli razne ponjave i iznijeli košare sa hranom; dime se roštilji, djeca se igraju kao usred dana, muzika svira, veselje i radost u zraku. Knjiga je priča o „našim ljudima“ u Jordanu, o školovanoj generaciji koja je danas na ključnim mjestima u ovoj i susjednim zemljama koje su još uvijek „nesvrstane“. Samo smo se, izgleda, mi svrstali na onu stranu na kojoj se više ništa ne pamti, namjerno zaboravlja, na kojoj se odričemo onih kojih se niko normalan ne odriče – ljudi što vas nose u srcu uprkos svemu. Knjiga je priča o bivšim studentima iz Jugoslavije. O mladosti provedenoj „tamo“ govore sa ogromnom ljubavlju i najljepšim sjećanjima. Knjiga je priča o njihovom udruženju u Amanu u kojem je, kažu, bilo nekoliko hiljada ljudi. Društvo se raspalo, kako je Dizdareviću ispričao ovdašnji sjajni ljekar sa diplomom iz Zagreba, zato što su im žene – one što insistiraju na statusu i pravima spram sadašnjih/bivših domovina – „zabranile da se druže jer su žene onih drugih četnikuše-ustaškinje-balinkuše.“ Knjiga je priča o mladim i starim bogatunima, bahatim skorojevićima kojima je Aman isto što i za Europljane Ženeva. Knjiga je priča o usporedbi Sarajeva i Amana. U Sarajevu smo znali oduvijek: kada jedno jutro krajem ljeta vrh Trebevića osvane u magli, jesen je na pragu. U Amanu je slično, a drugačije. Kada ujutro osvježi, to je lijep znak. Oblaci i kiša ovdje su znaci najljepšeg mogućeg vremena. Knjiga je i priča o najsloženijem pitanju za ljude koji ovdje žive: odakle ste? Niko to ovdje ne želi da kaže otvoreno. Knjiga je priča o tajni o kojoj svi sve znaju. Upućeni vele da je Palestinaca u Jordanu oko 65%, i više nego dovoljno za nemir na svakoj strani. Knjiga je priča o alarmu za uzbunu koji su upalili članovi ekoloških udruga sa bliskoistočnih prostora okupljenih u „Prijateljima Zemlje s Bliskog istoka“ u Amanu. Zaključak njihove studije o budućnosti svete rijeke Jordan, na hebrejskom zvane Nehar Hayarden, a na arapskom Nahr Al-Urdun, dramatičan je: rijeke Jordan za iduće dvije godine više biti neće! Smrdljivi potok gori od otvorene i neuređene kanalizacije, sve je što je ostalo od slika iz dnevnčkih zapisa britanskog pomorskog oficira koji je tuda hodao 1847. godine: divne rijeke prepune slapova, brzaca, virova, kaskada. Vode iz Galilejskog jezera, rijeka Yarmuk sa sjevera te pritoke Hasbani iz Libanona i Baniyas iz Sirije, koje

se sreću ispod mitskog gorja Hermon, zajedno sa južnijom pritokom Dan, više praktički ne dopiru kroz Jordan do Mrtvog mora. Njih na razne načine posisaju stanovnici uzvodno, pretvarajući od onoga što je ostalo tek tužno sjećanje na mitsku biblijsku priču. Egzaktni podaci kažu da je sada već 98% vode „nestalo“ od izvora do ušća nekadašnje rijeke. Precizno je izračunato i da će Mrtvo more nestati najkasnije do 2050, ono naime isparava godišnje za jedan metar. Galilejsko jezero, mada u sjevernijem i hladnijem području, danas je pliće za četiri metra u odnosu na prije desetak godina. Knjiga je i priča o prastarom gradu Petri, gradu iščezlih Nabatejaca u crvenim brdima južnog Jordana. Knjiga je priča o vodovodu, o davnom vremenu kada su ukroćene bujice i voda se kontrolirano skupljala i koristila tokom godine, kako je to bilo potrebno stanovnicima nadomak pustinje. Knjiga je priča o amanskom trgovačkom lancu „Safeway“, u kome ima svega: samo maslina dvadesetak vrsta, tridesetak vrsta raznih orijentalnih mirodija u velikim otvorenim vrećama, boja, mirisa... Imaju i velike puzzle sa slikom Dubrovnika.

Knjiga je priča o Bejrutu i Damasku, dva sasvim različita svijeta, oba toliko bitna običnom čovjeku. Bejrut se i danas, kao što je to činio oduvijek, na božanstven način prkosno pa i pomalo bahato ruga historiji i sudbini, lažima i licemjerju, falsificiranim identitetima i klaustrofobiji svake vrste. U tom malom đavoljem gnijezdu sazdanom na mentalitetu koji se ruga slabićima bez identiteta, što je najzanimljivije, niko nikome ne smeta. U društvu za istim stolom šejtanski će ogovarati muškarce i dame u mini suknjama, koje kao da ne služe ničemu nego da pokažu da suknje nema, i djevojke pokrivenne kose, a sve zajedno sa nargilama u ustima. Njegov je problem jedino što nikako ne može da poveže nekoliko godina mira pa da ispred božanstvenih novih i starih obnovljenih građevina pomete, počisti i ofarba baš sve što bi trebalo i kako bi oni željeli. Njihova je sudbina što stalno svojim ukupnim slobodama kukuriču prije zore, a to ne valja. Bejrut zbog svega ovoga obožavaju ljudi strasti, rizika, kocke i ludosti. Damask je, na različitoj strani iste jabuke, čudo od gorde starosti, slatke arhaičnosti, nasmiješene mudrosti, specifične drčnosti i lukave šutnje. Sve to možete osjetiti hodajući kroz nestvarnu Umayyad džamiju, istinsko svjetsko čudo. Na temeljima Jupiterovog hrama tamo je sve kasnije nastalo. Armnski Templ Hadad, pa crkva, pa džamija. Sve uz dogovor i trgovinu, a ne na silu ili prevaru. Danas je jedna od najstarijih i najvažnijih džamija na svijetu. Pod njenim okriljem sahranjene su mošti svetog Jovana Krstitelja, kosti jednog od najvećih vladara i vojskovođa u historiji islama, Salaha al-Dina Yusufa ibn Ayyuba,

u svijetu poznatog kao Saladin, i grob Husseina, unuka Božijeg poslanika Muhammeda, prema predanju rodoslovnika šiizma. Knjiga je priča o usporedbi nas i njih. Bejrut neprekidno liže rane prkosno grabeći naprijed uvijek ljepši i još nestašniji, svoj. Vratio se na staze stare slave „Pariza sa Orijenta“. Mi na naše rane bez zastoja dosipamo so i biber, panično se plašeći da ne zacijele. Navodeći usporedbu Bejruta i Sarajeva, danas, poslije toliko godina, kaže Dizdarević, uz veliku tugu što je tako, u ovoj priči opet moram biti na strani Bejruta. Sarajevo je leglo na leđa, diglo dešperatno sve četiri u zrak i čeka iznova da bude silovano od šljama svake vrste. A za takvu sudbinu velika većina sada već rutinski glasa. U Damasku se u džamiji od svijeta ne može prići grobnicama kršćanina, muslimana sunita i muslimana šiita. Mi pitamo za religiju i naciju da bi se dijete upisalo u školu ili da bi se dobilo parče kruha u tzv. narodnoj kuhinji. Knjiga je i priča o ključaru vrata najstarijeg nikad umrlog urbanog središta na svijetu, arhitektu Amjad Alrezu. Slobodno prevedeno, njegova funkcija je prvi čovjek općine Stari Damask, jezgra mjesta koje se može naći direktno u neponovljivim pripovijedanjima Šeherezade iz „Hiljadu i jedne noći“. Sarajevski je student tamošnjeg, nekada glasovitog Arhitektonskog fakulteta dodatno još i sarajevski zet.

Knjiga je priča o Iraku, o „uklanjanju“ Sadama uz krvavo uklanjanje mnogih drugih Iračana, civila i vojnika. Rezultat? Rastureno je i ono nacije što je tamo bilo, buldožerima su prerovani ostaci Babilona da bi se napravile helikopterske baze, opljačkano je sve najvrednije iz mnogih muzeja grandioznih kultura i civilizacija između Tigrisa i Eufrata, isprovocirana međuvjerska histerija, uništena dugoročno svaka šansa za izgradnju liberalne politike sa suvremenim pogledom na svijet. A ko je pobijedio? Ogromni privatni biznis D. Cheneyja i D. Rumsfelda sa pajdašima, banke i korporacije vezane uz njih, vojna industrija i sve prateće industrije ratne logistike, ukratko „kapital“. Udarana pesnica tog kapitala, privatnog i međunarodnog, bila je politika.

Knjiga je priča o Siriji, o drevnoj mediteranskoj zemlji koja se nakon odlaska starog Assada počela otvarati i politički i ekonomski. Više je nego udvostručen broj inostranih banaka i kompanija, turisti su prije dvije-tri godine hrlili tamo u broju koji je rušio sve rekorde. Zemlja se počela prepoznavati kao nova destinacija velikih potencijala. Međureligijska tolerancija bila je zavidna u poređenju sa mnogima unaokolo. Uz sve to, imaju dovoljno hrane, vode i energije i za izvoz. Nemaju dugova. Odnosom prema komšiluku nisu bili destabilizirajući

faktor u regionu. G. W. Bush ih je, međutim, svrstao u „osovinu zla“, ali su zlo susjednom Iraku donijeli on i njegovi najbliži partneri, a ne Assad. Ko išta zna o povijesti ovih prostora mora se prisjetiti nekih činjenica što se i sada prepoznaju: Sirija je oduvijek bila predmet velikih, povijesnih apetita okolnih imperija. Danas su se ponovo zaigrale najmanje četiri: zapadna, koja bi opet da prekraja granice utjecaja na Mediteranu sjećajući se nostalgично vremena kolonijalizma; druga je Turska koja buja kroz uspomene na nekadašnju veličinu i slavu. Sjeverna Sirija, sa Alepom u srcu, nikada im nije bila strana u tim snovima, ni prežaljena. Treća je Perzija, imperija pretočena u Iran sa vladajućim šiitima koji nisu prestali sanjati izlazak na Mediteran, preko Iraka i Sirije. Irak su uzeli pod svoje i strpali u džep. Preko brda do mora ostala je samo Sirija. Konačno, četvrta sila koja je duboko umočila prste u sve ovo nastojeći da stvar riješi preko noći rušenjem Assada i njegovih alawita jeste carstvo zemalja Arabije i mnogih tamo do Zaljeva, na čelu sa Saudijskom Arabijom i novom američkom zvijezdom u uzletu na političkom nebu Istoka, preambicioznim Katarom. Sa posebnom strašću odatle se želi srušiti režim koji nije previše držao do svetih mjesta sunita. Evo prilike za „pravovjerne“ da ovu prazninu popune nedosljednijima, vehabijama i selefijama, a na granici Sirije zaustave vječno rivalske šiite. Knjiga je priča o farsu tzv. arapskog proljeća. Knjiga je priča o Egiptu i njegovoj armiji koja je kičma mnogih krupnih poslovnih marifetluka, a oficiri vlasnici kompanija i poslova silno razgranatih. Oružane snage Egipta, prema podacima dostupnim kroz javne izvore, predstavljaju supstancijalnu kičmu civilne ekonomije u ovoj zemlji. Sasvim zvanično, Ministarstvo vojne proizvodnje direktni je „vlasnik“ najmanje 14 moćnih kompanija za rane vrste „civilne“ proizvodnje i usluga, a svojim monopolima direktno i bespogovorno guše svaku djelatnost iz njihovog domena u civilnom sektoru. Eksperti koji se u svijetu bave egipatskom armijom tvrde da je danas najmanje jedna trećina „civilne“ ekonomije ove zemlje pod direktnom kontrolom armije ili kao institucije ili njenih pojedinaca kao privatnih poduzetnika. Na veb-stranici egipatskog nadležnog ministarstva navedena su imena desetina „kompanija za vojnu proizvodnju“. Neke od njih grade autoceste, dok druge proizvode kućne aparate, tenkove za gorivo i vodu, radijatore, klupe, prese, mikrovalne pećnice ili kompjutere. Tvornica za proizvodnju tenkova paralelno proizvodi i vatrogasna vozila. WikiLeaks je, uz ostalo o ovoj temi, objavio i telegram u kojem Margaret Scobey, ambasadorica SAD-a, u Kairu septembra 2008. godine piše Washingtonu kako je „egipatska vojska postala 'kvazikomercijalna' kompanija sama za sebe“. Knjiga je

priča o „faktoru šiita“, koji na Bliskom istoku još nije pokrenut i aktiviran u svom punom zamahu. Knjiga je i priča s proljeća 2011. godine o pojavi bezmalo neprimjetnih „selefišta džihadista“, kako ih zovu u Jordanu. Ličili su na nestvarne likove iz filmova o mračnim vremenima. Bradati, čudno odjeveni, sa isukanim krivim sabljama, dugim noževima i čakijama, boli su i urlali unaokolo prizivajući svog „princa i sina“ Abu Musaba Al Zarfawija, po zlu čuvenog komandanta Al-Qaede, početkom minule decenije poznatog teroriste koji je u crno zavio mnoge u Iraku, Jordanu i unaokolo. Odrastao je u gradu Zarki, po kojoj je i dobio ime. Amerikanci su ga 2006. ubili u Iraku. Knjiga je priča o udicama koje selefije zabacuju dezorijentiranoj i agresivnoj mladoj populaciji u cijelom regionu. Beskrajno je zanimljivo ali i dosta cinično kako ovih dana najistaknutije selefije u Egiptu, što su omirisali slast budućeg učešća u vlasti, počinju da kukaju nad problemima koje im u pohodu na državni vrh donosi odsustvo političke infrastrukture i politikantskih lukavosti koje njihova „čista religija“ kao ne poznaje. Oni se već otvoreno jadaju novinarima što nemaju dovoljno financijskih sredstava i fondova u kampanji pa ih onda na terenu pretrčavaju i rivalska muslimanska braća i mnoge sekularne grupacije. Knjiga je priča o svetom gradu Jeruzalemu, u koji se više ne može ući mimo izraelskih vojnih punktova, njihovih žica i zidova, mimo ilegalnih doseljeničkih naselja sličnih kao jaje jajetu, što su poput zatvorenog prstena polegla okolo po brdima. Frustracija je ogromna na svakom koraku. Samo je osjećaj nemoći, obično pogrešno iskazivan, veći i prepoznatljiviji. Neki lokalni Palestinci, ako su uopće Palestinci, recimo, ne daju turistima da dođu na plato, koji je za Jevreje sveto Brdo Hrama, a za muslimane kupola na stijeni (Qubbat as-Sahra), ako ne prođu „ulični ispit“ iz kur'anskih molitvi pred njima kazanih. Stražari vjeruju da su takvom odlukom o uličnom propitivanju „pravovjernosti“ i odbijanjem miliona potencijalnih turista nekoga pobijedili. Glupost. Pobijedili su svi drugi čije su glasovite svetinje unaokolo dostupne ljudima što žele nešto da nauče, da shvate, da zapamte i pričaju. Jeruzalem, ovakav kakav je, okovan spolja, okupiran silom i frustracijom iznutra, teško da ikada više može biti predmetom dobrohotnih „pregovora“. Samo na 45 minuta vožnje odatle je Tel Aviv, potpuno drugačiji. Moderan, opušten, bjelosvjetski, sa mnogo stanovnika koji uz svoje muke i strahove razumijevaju i muku nepriznate Palestine. Knjiga je priča o spektakularnoj storiji o atentatu na lidera današnjeg Hamasa Khaleda Mishaala 25. 9. 1997. godine, kada su tadašnjeg šefa Hamasa u Jordanu napala dvojica agenata Mossada ispred vrata njegovog sjedišta. Jedan je uspio da mu ubrizga iza uha injekciju sa nervnim otrovom

levofentanylom, dajući se potom u bijeg. Agenti su uhvaćeni. Na pomolu je bio skandal: jordanski kralj Hussein, bijesan što mu agenti Mossada tako švrljaju po zemlji, nazvao premijera Izraela Netanyahua, zatim Billa Clintona, te se nakon niza pritisaka i popuštanja u Aman u krajnje neprijatnu misiju uputio lično šef Mossada Danny Yatom, sa ampulama protuotrova u tašni. Knjiga je i priča o Abu Qiru, selu tada poznatijem po restoranu uz more gdje su se rukama meraklijski, bez ikakva pribora, jeli veliki škampi iz bočate vode na ušću Nila u Mediteran, nego po strašnom porazu Napoleonove flote 1798. od britanskog admirala Nelsona. Knjiga je i priča o ratu i miru. O zgaženosti jedne ogromne civilizacije koja se nije zvala Sadam, o bagdaskim podijeljenostima na prvi, drugi i treći sigurnosni krug, podijeljenosti ograđenih betonskim zidovima do neba, a krugovi opet betonskim zidovima do neba, o dugotrajnoj, nikad završenoj bliskoistočnoj drami u kojoj su se smjenjivali akteri, rađala i umirala nada, podmetale krivice, manipuliralo (ne)pravdom, dokazivalo nedokazivo, o raznim protektoratima, okupacijama i kolonizacijama koje su ostavile duboke tragove u identitetima ljudi, o raji koja je u takvim okolnostima najčešće frustrirana, dezorijentirana i lak plijen za huškače svake vrste. O vremenu relativnog mira u kome je dvjema vladajućim imperijama – vladajućoj oligarhiji i vladajućoj religiji – cilj zajednički: održavati *status quo* i ne dozvoliti preispitivanje. U međuvremenu onima što bi mogli da se pokrenu i pobune treba oduzimati pamet i ne dati slobodu i obrazovanje. Doktrina je da generacije ne smiju naučiti da misle, generacije moraju znati šta da misle. Knjiga je priča o pitanju „novog poretka za Bliski istok“ u kojem bezmalo jedina konstanta postaje – sila. Knjiga je i priča o „Rih asfaru, žutom vjetru“ i sada već pomalo mitskoj analizi arapsko-izraelske storije, vjetru koji će, prema arapskoj legendi, zafijukati iz pakla i zapaliti cijeli svijet ako mir ne pobijedi danas, onaj mir kojem je David Grossman posvetio život. Knjiga je priča o tzv. politici jer je davno izgubila jedan od svojih osnovnih atributa: političari ne služe interesima onih koji ih biraju, već raznoraznim vlasnicima „kapitala“. Knjiga je i priča o duhovnom siromaštvu koje je iznjedrilo nesnošljivi, a sve rašireniji stav: samo je „naše“ ispravno i svi prema tome treba da se ravnaju. Knjiga je i priča o šutnji koja nije slučajna, šutnja o nadi koja postoji među ljudima na obje strane i koja je ogromna i kontrolirana. Knjiga je i priča o svijetu nekada dobrano naviknutog na širinu, otvorenost, komunikaciju i kakvu-takvu toleranciju, postaje pleme čiji je projekat klaustrofobija, koje ne smije preko rijeke, koje se plaši druge obale i nepoznatog, svijet koji ruši mostove i ne želi da gradi autoceste. To je svijet koji se u samoći i izoliranosti osjeća

sigurnim. Novi samoetablirani vlasnici ljudskih duša danas se po sjedeljama kod tribalnih šefova sprdaju sa nekadašnjim državnim ciljevima koji su se zvali „1000 škola“ ili „1000 kilometara puteva“. Knjiga je i priča o dijaspori koju je apsolutno teško smještati u istu priču. Ima je svugdje, ali, što bi kazao Avdo Sidran, u najkraćoj i dirljivoj pjesmi ne zato što je svijet mali, već zato što je tragedija bivše domovine velika.

Knjigu *Hiljadu i druga noć: balkanski ambasador na Istoku* Zlatka Dizdarevića moguće je predstaviti na brojne načine, a svima njima zajednička osobina jeste jedinica mjere ljudskosti. Iskustvo i vlastito viđenje koje je Zlatko Dizdarević stekao na Bliskom istoku, a prenijeto nama kroz brojne priče, od mladanog ratnog reportera iz tada sretnog Sarajeva na početku osamdesetih, potom iz Sarajeva devedesetih o tome kako smo strasno rušili Bosnu poslije granata, kroz čitanje, prepoznavanje vlastitih misli koje se nisu uvijek slagale sa onim u knjigama i uspoređivanja po povratku. Kad je posljednjih pet godina ponovno uronio u Orijent, *mnogo novog kazalo se samo i tek tada je zapravo bio početak istraživanja vjerujući više sebi nego drugima, jer istorija se nigdje ne ponavlja kao na Bliskom istoku. Ne toliko zbog njih samih, koliko zbog vječito istih interesa drugih da to tamo uzmu sebi... A narod? Narod tamo misli srcem, vječno se nadajući nečim drugačijem...* Knjigu odlikuje jasan i privlačan stil pisanja. Ona zapravo obiluje akordima duhovitosti, šarma, životnosti, neumornosti, odmjerenosti, smjernosti, brižljivosti, plemenitosti, topline i čestitosti. Posebnost je teza – koju autor brani – propitivanje o nama i njima o kojima ne želimo ništa da znamo. Knjiga se preporučuje svima koje istinski zanima Bliski istok, od onih koji se bave naukom, diplomacijom, novinarstvom, do svih ostalih mudrih koji u svakoj mucu traže da vide zašto je to dobro. Jednostavnost života će bez sumnje potvrditi da je već sada Zlatko Dizdarević „dinosaur“ među novinarima i ljudina među diplomatama.